

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ціллю статті є виявлення ролі оцінки ефективності інноваційної діяльності. Її основою послужили розробки зарубіжних і вітчизняних вчених у проблемах проведення ефективного аналізу інноваційної діяльності. В статті розглянуті основні характеристики інноваційної діяльності підприємницьких структур як основи їх успішного функціонування. Авторами проаналізовані поняття «інновації», «інноваційна діяльність», «оцінка ефективності інноваційної діяльності». Результати досліджень можуть бути використані підприємствами та державними органами управління під час формування стратегії розвитку та здійснення інноваційної діяльності в умовах глобалізації та посиленої конкурентної боротьби.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, оцінка ефективності інноваційної діяльності.

O. I. BABCHINSKA, A. R. LEVCHENKO

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics

PECULIARITIES OF EVALUATION OF EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISE

The purpose of this paper is to identify the role of an evaluation of efficiency of innovative activity. It served as the basis for the development of foreign and domestic scientists on problems of forming an effective analysis of innovative activity. The article describes the main characteristics of the innovative activity business structures as the basis of successful functioning. The authors analyzed the concept "innovation", "innovative activity", "methods of estimation of innovative activity". The results can be used by business structures and government control in the formation of development strategies and realization innovative activity of the organization in the context of globalization and increasing competition.

Keywords: innovations; innovative activity; an evaluation of efficiency of innovative activity.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку ринкових відносин і посилення конкуренції усе більшого значення для розвитку країни та для успішної фінансово-господарської діяльності підприємств набуває інноваційний розвиток, який передбачає використання технологій та створення принципово нової продукції. Інновації та інноваційна діяльність є необхідною складовою процесу забезпечення успішного, довготривалого та стійкого функціонування підприємства, однією з фундаментальних складових ефективної стратегії та важливим інструментом забезпечення конкурентних переваг.

Забезпечення об'єктивності оцінки стану та тенденцій розвитку інноваційної діяльності є одним із найважливіших завдань, оскільки на основі отриманої інформації приймають важливі управлінські рішення. Під час оцінювання ефективності інноваційної діяльності застосовуються різні методологічні підходи щодо визначення критеріїв оцінки та системи показників. Існує також ряд відмінностей щодо методів управління інноваційним розвитком на підприємствах, в наукових організаціях, що й зумовлює неузгодженість питань методологічного характеру та складність вибору необхідного інструментарію для оцінювання, тобто немає чітко налагодженого взаємозв'язку між результатами наукових методичних напрацювань та практичністю застосування в господарській практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання управління та оцінки інноваційної діяльності розглядалися в роботах таких провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, як В. І. Любимов, О. А. Горобець, М. В. Римар, Н. В. Ликун, А. С. Полянська, В. М. Маршал, А. Герман.

Аналіз опублікованих праць і практика господарської діяльності вітчизняних підприємств свідчать про недостатню розробку принципово важливих питань щодо особливостей здійснення інноваційної діяльності та формування комплексної системи оцінки ефективності інноваційної діяльності.

Метою статті є дослідження науково-методичного та практичного інструментарію оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств.

Формулювання цілей статті. Складність аналізу та оцінювання ефективності інноваційної діяльності як багатоаспектного об'єкта дослідження зумовлює постановку таких цілей:

- установити сутність і теоретичні характеристики інновацій та інноваційної діяльності;
- визначити значущість проведення оцінки інновацій;
- проаналізувати основні методичні підходи оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток економіки нерозривно пов'язаний із результатами процесу виробництва й нагромадження знань, їх матеріалізації у вигляді технологій, впроваджуваних як інновації. Інновації різноманітні, несхожі одна на одну ні з точки зору потенціалу, масштабності дії, ні за соціальними наслідками чи з якоїсь іншої позиції. Не існує точної формули, що може бути застосована для опису впливу інновації на економічну діяльність [1].

Інновації у наш час – одне із найскладніших явищ, яке визначає економічне зростання, розвиток і стійкість фінансово-господарської діяльності будь-якого підприємства. За своєю сутністю “інновації” – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери; а інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [2].

Інноваційна діяльність є ланкою між науковою і виробничою сферою, у результаті взаємозв'язку яких реалізуються техніко-економічні потреби суспільства. Інноваційна діяльність має забезпечити усунення розриву між наявним обсягом і рівнем вже отриманих і перевірених науково-технічних досягнень і їхнього застосування на підприємствах.

Як самостійний вид діяльності інноваційна діяльність має такі особливості:

1. У ході реалізації інновацій відбувається зміна об'єкта управління: міняється специфіка продукту, предмети праці, технологія.

2. Управління інноваційною діяльністю, на відміну від традиційного управління підприємством, характеризується високою нестабільністю і мінливістю всіх елементів системи управління і високим ризиком.

3. Управління інноваціями нерідко мотивується зовнішніми економічними факторами. При цьому досить часто інноваційні проекти мають іміджеву або соціальну спрямованість. Традиційні фінансові підходи обґрунтування економічної ефективності інноваційних рішень не завжди адекватно враховують вплив інновацій на внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, недооцінюється позитивний ефект інновацій [3].

Інноваційна діяльність підприємства припускає цілий комплекс заходів, об'єднаних в один логічний ланцюг. Кожна ланка цього ланцюга, кожна стадія цієї діяльності підлягають своїй логіці розвитку, мають свої закономірності і свій зміст. Поєднуючись наукові пошуки, дослідно-конструкторські і технологічні розробки, інвестиційно-фінансові, комерційні і виробничі заходи підлягають одній головній меті – створенню нововведення. Таким чином, до інноваційної діяльності відноситься вся діяльність підприємства у рамках інноваційного процесу, а також маркетингові дослідження ринків збуту і пошук нових споживачів, інформаційне забезпечення можливого конкурентного середовища і споживчих властивостей товарів конкуруючих фірм, пошуки новаторських ідей і рішень; партнерів із впровадження і фінансування інноваційного проекту.

Інноваційну діяльність підприємства можна тлумачити як діяльність, що передбачає планування, організацію, керівництво, мотивацію та контроль щодо об'єкта управління шляхом розробки та застосування системи стратегій (обраних залежно від інноваційного потенціалу підприємства і факторів впливу зовнішнього середовища), спрямовану на досягнення поставленої перед підприємством мети. М. В. Римар та Н. В. Ликун визначають такі основні етапи, які має пройти підприємство при здійсненні інноваційної політики (рис. 1) [5].

Заключним етапом при здійсненні інноваційної діяльності на підприємстві є оцінювання ефективності та планування перспектив інноваційної діяльності. Процес аналізу ефективності є визначальним для підприємств, спрямованих на науково-технічний розвиток. Запровадження ефективних інноваційних технологій дає змогу, з одного боку, підприємству отримати конкурентні переваги: покращити конкурентну ситуацію на ринку свого продукту та фінансовий стан, якісно підвищити виробничий потенціал та потенціал персоналу тощо, а з іншого – потребує значного часу та ресурсів.

Методологічні основи аналізу інноваційної діяльності полягають в організації інформаційної системи, яка включає необхідний аналітичний інструментарій, методи та прийоми для проведення аналізу й оцінки інноваційних проектів з метою прийняття дієвих управлінських рішень щодо їх реалізації. Необхідність проведення оцінки ефективності інноваційної діяльності визначається багатогранністю і взаємозалежністю діяльності суб'єктів господарювання.

Під оцінкою ефективності інноваційної діяльності необхідно розуміти функцію управління, спрямовану на вивчення стану, тенденцій розвитку, об'єктивну оцінку результатів інноваційної діяльності та розробку на цій основі рекомендацій щодо подальшого підвищення рівня її ефективності.

Основними критеріями оцінювання результатів інновацій є актуальність, значущість, багатоаспектність. Актуальність передбачає відповідність інноваційного проекту цілям науково-технічного і соціально-економічного розвитку країни, регіону, підприємства. Значущість визначається з позицій державного, регіонального, галузевого рівнів управління і з позицій суб'єкта підприємництва. Державна значущість полягає у вирішенні проблем загальнодержавного масштабу у всіх сферах життєдіяльності населення відповідно до цілей науково-технічного і соціально-економічного розвитку країни. Регіональна значущість відображає ступінь вирішення властивих певному регіону соціально-економічних і екологічних проблем, цілі реалізації його потенціалу шляхом здійснення інноваційних програм і реалізації інноваційних проектів. Галузева значущість показує вплив інновацій на вирішення проблем, важливих для багатьох господарюючих суб'єктів галузі. Значущість для підприємства полягає у зміцненні його ринкових позицій через вирішення технологічних, економічних, соціальних, екологічних проблем [4].

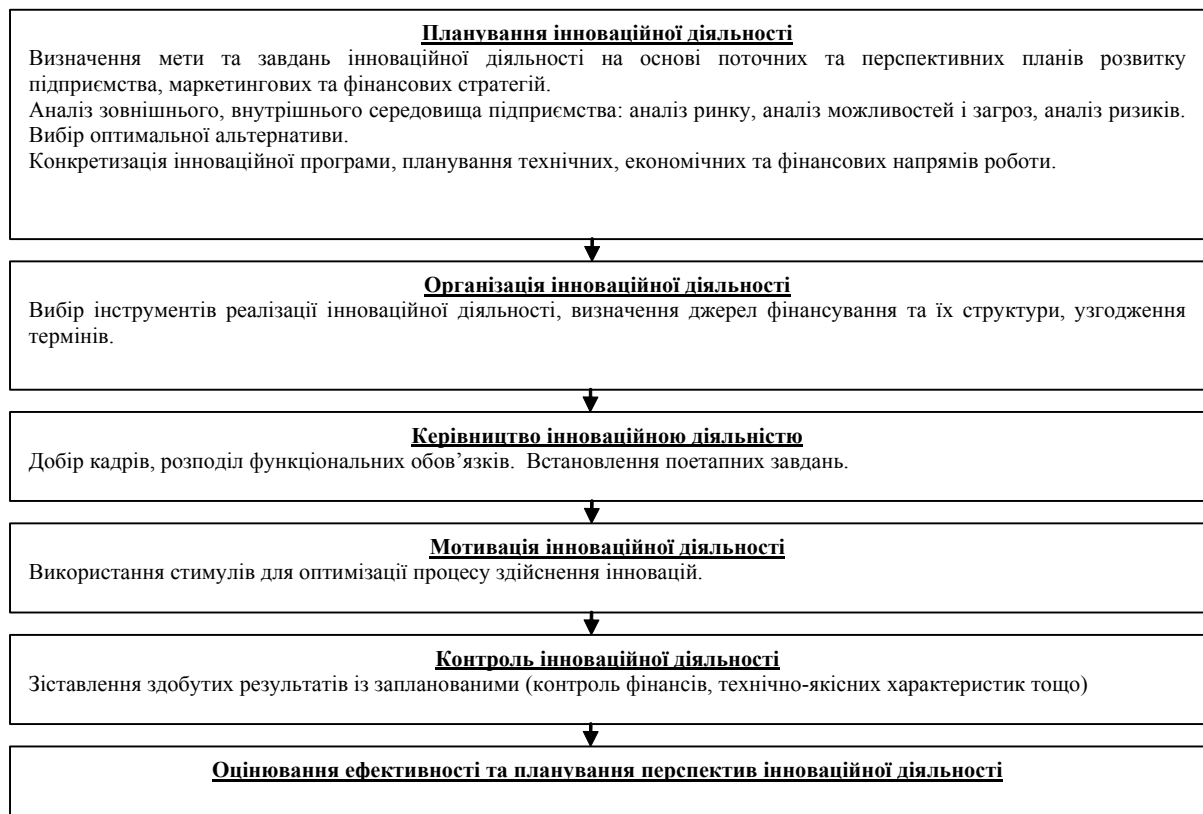

Рис. 1. Алгоритм здійснення інноваційної діяльності підприємства [5]

У процесі науково-інноваційного оцінювання визначають:

- 1) наскільки прийняті технічні рішення відповідають сучасним технологічним вимогам в індустріально розвинутих країнах, сприяють руху до постіндустріального суспільства;
- 2) який рівень і масштаб новизни інноваційного проекту, його складових частин, чи ґрунтується він на інтелектуальному просторі чи на захищеній патентами інтелектуальній власності;
- 3) наскільки перспективними є закладені в проект технологічні і технічні засоби;
- 4) на який ринок (зовнішній чи внутрішній) розрахована нова продукція.

Врахування довгострокових критеріїв оцінювання ефективності інноваційних рішень передбачає визначення тенденцій зміни показників, що характеризують результати їх впровадження у довгостроковому періоді на основі застосування математичних методів та моделей прогнозування (табл. 1) [6].

Отже, часова модель ефективності дає змогу на основі підтримання оптимального балансу між критеріями ефективності зрівноважити результати інноваційної діяльності у часі.

Іншим методом оцінки є комплексний аналіз інноваційної діяльності. Він полягає в обґрунтуванні найбільш ефективних напрямів інноваційної діяльності, інноваційних програм і проектів фірми. Основними завданнями комплексного аналізу є:

- визначення відповідності фінансового стану фірми його цільовим параметрам щодо інноваційного розвитку;
- оцінювання спроможності до інноваційного розвитку;
- вибір інноваційних проектів;
- оцінювання показників інноваційної діяльності;
- виявлення невикористаних резервів підвищення ефективності інноваційної діяльності;
- оцінювання впливу інноваційних рішень на фінансові результати діяльності фірми [7].

Для комплексного аналізу інноваційної діяльності фірми потрібно використовувати різноманітні джерела інформації: дані спеціальних обстежень, статистичні дані Державного комітету статистики України, звітні дані підприємства, реєстри бухгалтерського обліку, первинну документацію підприємства.

Одним із найскладніших етапів оцінювання ефективності інновацій є побудова системи моніторингу зовнішнього оточення фірми, тобто системи постійного спостереження за напрямами й досягненнями науково-технічного прогресу в конкретній та суміжній галузях.

Особливістю підходів до оцінювання ефективності інновацій суб'єктів господарювання різних рівнів, діючих у ринкових умовах, варто вважати різницю в цілях, які вони визначають у своїй діяльності. Так, державні органи влади й управління, що мають регулювати соціально-економічні процеси в державі, виходять із глобальних завдань розвитку суспільства загалом. Держава формує зовнішні умови (інноваційну

політику) для господарювання підприємств, стимулюючи зростання національної економіки. В економічній літературі звернено увагу на потребу нових підходів до оцінювання ефективності інновацій в умовах ринкової економіки.

Таблиця 1

Критерії оцінювання ефективності інноваційних рішень [6]

Підходи до оцінки ефективності інноваційних рішень	Завдання	Показники
<i>Короткострокові критерії ефективності інноваційних рішень</i>		
Оцінювання ефективності діяльності	Оцінити ефективність внутрішніх ресурсів для впровадження інновацій	Продуктивність діяльності; ефективність; якість; гнучкість; задоволеність;
<i>Середньострокові критерії ефективності інноваційних рішень</i>		
Оцінювання ефективності інноваційних проектів	Вибрати альтернативи інноваційним рішенням та обґрунтувати їх ефективність	NPV – чистий приведений дохід; PI – індекс прибутковості; IRR – внутрішня норма прибутковості; PP – період окупності;
Оцінювання ефективності інноваційних рішень на основі бенчмаркінгу	Оцінити ефективність інноваційних рішень на основі порівняння з конкурентами чи аналогами	Конкурентоспроможність інноваційних рішень; Критерій відповідності сегментів ринку можливостям реалізації потенціалу підприємства при роботі на них; Критерій ризиковості інноваційних рішень;
<i>Довгострокові критерії ефективності інноваційних рішень</i>		
Оцінювання ефективності інноваційного розвитку на основі прогнозування	Оцінити ефективність інноваційних рішень на основі визначення тенденцій зміни показників їх впровадження та використання	Прогнозування результатів реалізації інноваційних рішень; прогнозування змін та впливу чинників, що впливають на ефективність реалізації інноваційних рішень; врахування впливу зовнішнього середовища.

Процес комплексного оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства можна здійснювати за етапами, наведеними на рисунку 2.

Рис. 2. Етапи оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства [7]

Ефективність інновацій – це величина, що визначається конкретною здатністю інновацій зберегти певну кількість трудових, матеріальних і фінансових ресурсів із розрахунку на одиницю створених продуктів, технічних систем, структур.

Питанням оцінювання ефективності інновацій менеджери-практики країн із розвинутою ринковою економікою приділяють належну увагу. За даними дослідження, яке здійснили керівники вищої ланки управління північноамериканських приватних підприємств, ефективність запроваджених інновацій насамперед оцінюють за допомогою різноманітних систем числових показників – такий підхід підтримують більше половини з 355 респондентів проведеного анкетування. Числовими критеріями за таких умов є: вплив інновацій на зростання доходів підприємства (78 %), задоволеність клієнтів (76 %), зростання доходів від реалізації нових продуктів (74 %), підвищення продуктивності праці (71 %) та динаміка прибутку (68 %). При цьому дослідники консалтингової компанії, яка проводила опитування, наголошують на тому, що інноваційні групи, в яких проводиться кількісний вимір досягнутих результатів, мають набагато значнішу підтримку керівництва, ніж групи з цілями, які не зазнають кількісного розрахунку ефекту від реалізації [8].

Про ефективність реалізації інновацій свідчать не лише економічні результати. Інновації можуть змінювати й умови праці, зменшувати потребу в непоновлюваних ресурсах, створювати можливість виконання тих робіт, які досі були поза межами людських чи технічних можливостей, формувати нові напрями науково-технічного розвитку тощо.

Основними критеріями оцінювання результатів інновацій є актуальність, значущість та багатоаспектність. Види ефекту від реалізації інновацій наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Види ефекту від реалізації інновацій [7]

Види ефекту	Показники
Науково-технічний	Відображають зміну техніко-експлуатаційних і споживчих характеристик новацій
Економічний	Враховують у вартісному вираженні, усі види результатів і витрат, обумовлених реалізацією інновацій
Ресурсний	Відображають вплив інновацій на обсяг виробництва і споживання певного виду ресурсу
Соціальний	Враховують соціальні результати реалізації інновацій
Екологічний	Враховують вплив інновацій на навколишнє середовище

З метою врахування цих ефектів, їх відповідно оцінюють. Виділяють науково-технічне, економічне, ресурсне, соціальне та екологічне оцінювання.

У процесі науково-технічного оцінювання визначають:

- наскільки прийняті технічні рішення відповідають технологічним вимогам в індустріально розвинених країнах, сприяють руху до постіндустріального суспільства;
- який рівень і масштаб новизни інноваційного проекту, його складових частин, чи ґрунтується він на інтелектуальному продукті чи на захищеній патентами інтелектуальній власності;
- наскільки перспективними є закладені в проект технології й технічні засоби;
- на який ринок (зовнішній чи внутрішній) розрахована нова продукція [7].

Економічне оцінювання охоплює систему показників, які відображають відношення результатів і витрат кожного учасника інновації. Вихідними даними для їхнього визначення є ринкова потреба в інновації (обсяг її продажу протягом розрахункового періоду), прогнозна ціна інновації (з урахуванням видатків, рівня інфляції, позичкового відсотка, рівня прибутковості) і величина реальних грошових потоків, що визначається сумою поточних витрат, інвестицій, виторгом від продажу тощо [7].

Ресурсне оцінювання здійснюють з метою визначення впливу інновації на обсяги споживання певного виду ресурсу і подолання проблеми його обмеженості (важлива у разі використання дефіцитних чи не поновлюваних ресурсів, особливо тих, які імпортують); визначають її показниками підвищення ефективності їхнього використання (наприклад, підвищення ефективності застосування трудових ресурсів – зростання продуктивності праці; технічних ресурсів – зростанням фондівіддачі тощо).

Соціальне оцінювання полягає у визначенні внеску інновації у поліпшення якості життя працівників конкретного підприємства. При цьому варто мати на увазі, що успішна реалізація інноваційних проектів пов'язана з отриманням соціального ефекту не тільки на рівні кожного конкретного підприємства, але і на рівні суспільства.

Екологічне оцінювання враховує вплив інновації на вирішення проблем охорони довкілля, що особливо важливо під час реалізації інноваційних проектів, які можуть змінювати рівень екологічної безпеки території [7].

Висновки. В умовах трансформаційної економіки вирішальною умовою розвитку та стабільності

підприємств є ефективність їх інноваційної діяльності. При цьому результативність інноваційної діяльності прямо залежить від того, наскільки точно проведено оцінку ефективності інновацій, наскільки адекватно визначено її методи, сформовано чітку стратегію та пріоритети розвитку інноваційної діяльності. Це дає можливість керівникам підприємств виявити як сильні, так і слабкі сторони цієї діяльності, та дозволяє приймати обґрунтовані раціональні управлінські рішення та ефективно керувати не тільки інноваційною діяльністю, але й забезпечувати успішний, довготривалий, стійкий розвиток підприємства в цілому.

Література

1. Любимов В.І. Дослідження сутності та змісту інноваційного розвитку промислових підприємств / В.І. Любимов // Держава та регіони. – 2006. – № 4. – С. 210–214.
2. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Пашигорева Г.И. Проблемы организации инновационной деятельности в сфере услуг / Г.И. Пашигорева // Проблемы современной экономики. – 2006. – № 1/2 (17/18). – С. 22–27.
4. Горобець О.А. Методи оцінки ефективності запровадження інновацій на підприємстві / О.А. Горобець // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 2. Т. 1. – С. 124–127.
5. Римар М. В. Етапи та принципи здійснення інноваційної діяльності підприємства / М. В. Римар, Н. В. Ликун // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". – 2012. – № 725. – С. 360–365.
6. Полянська А. С. Сучасні підходи до оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства / А. С. Полянська // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". Пробл. економіки та упр. – 2010. – № 684. – С. 175–180.
7. Іжевський В.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємства / В.В. Іжевський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.4. – С. 160–166.
8. Хомутский Д. Оценка эффективности инноваций / Д. Хомутский // Управление компанией. – 2006. – № 2. – С. 34–37.

References

1. Liubimov V.I., Doslidzhennia sutnosti ta zmistu innovatsiinogo rozvytku promyslovykh pidprijemstv, Derzhava ta rehiony, 2006, No. 4, pp. 210-214.
2. Zakon Ukrainy "Pro innovatsiinu diialnist" vid 4 lypnia 2002 roku. [Elektronnyi resurs]. – Dostupnyi z <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Pashigoreva G.Y, Problemy' organizatsii innovatsionnoy dejatel'nosti v sfere uslug, Problemy' srovennoy ekonomiki, 2006, No. 1/2 (17/18), pp. 22-27.
4. Horobets O. A, Metody otsinky efektyvnosti zaprovadzhenia innovatsii na pidprijemstvi, Visnyk Hmelnytskogo natsionalnogo universytetu, 2009, Vol. 1, No. 2, pp. 124-127.
5. Ryamar M. V., Lykun N. V., Etapy ta pryncypy zdiisнення innovatsiinoi diialnosti pidprijemstva, Nac. un-tu "Lviv. politehnika", 2012., No. 725, pp. 360-365.
6. Polianska A. S, Suchasni pidhody do otsiniuvannia efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti pidprijemstva, Visn. Nac. un-tu "Lviv. politehnika", Probl. ekonomiky ta upr, 2010, No. 684, pp. 175-180.
7. Izhevskiy V.V, Otsinka efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti pidprijemstva, Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, 2010, No. 20.4, pp. 160-166.
8. Homutskij D, Ocenka effektivnosti innovacij, Upravlenie kompaniej, 2006, No 2, pp. 34-37.

Надійшла 23.08.2014; рецензент: д. е. н. Чорна Л. О.